

До
Председателя на Научното жури,
определено със заповед № РД 38-93 от 3.02.2015 г.
на Ректора на Софийския университет
”Св. Климент Охридски” - София

С Т А Н О В И Щ Е

От доц. д-р Лиляна Иванова Стракова, член на Научното жури, Факултет по педагогика
на СУ „Св. Климент Охридски, катедра „Социална работа”

за **дисертационния труд на Надежда Йорданова Харизанова** за присъждане на
образователна и научна степен доктор на тема: Ролята на социалната работа за
интеграцията на хората с увреждания в България, Научна специалност: 05.07.01. Теория
на възпитанието и дидактика /Социално-педагогическа работа с хора с увреждания/

В изпълнение на заповед № РД 38-93 от 3.02.2015 г. на ректора на СУ „Климент
Охридски” като член на научното жури представям моето **становище**:

Надежда Харизанова е завършила бакалавърска степен в Софийския университет „Св.
Климент Охридски”, факултет Начална и предучилищна педагогика, катедра
Специална педагогика през периода 1990-1995г. Тя е магистър по логопедия,
педагогика на зрително затруднени и педагогика на деца с увреден слух в периода
2008-2009г. Трудовият ѝ стаж по години: от 2006г. до сега – Надежда Харизанова
работи в Министерство на труда и социалната политика, държавен експерт, отдел
„Интеграция на хората с увреждания”; и.д. началник на отдел „Интеграция на хората с
увреждания”; за директор на дирекция ПХУРВСП, Политика за хората с увреждания,
равни възможности на жените и мъжете, социално подпомагане; юни 2005г.–март
2006г. Министерство на труда и социалната политика, главен експерт в отдел
„Социални услуги, закрила на децата и рисковите групи”; септември 1995г. – май 2005
г. - Училище за деца с нарушено зрение „Луи Брайл”, Учител на деца с множество
увреждания; септември 1995г. – ноември 1995г., Училище за глухи и слабочуващи
деца, гр. София, учител на глухи деца.

В процеса на своето кариерно развитие Надежда Харизанова придобива значителен организационен опит и разгръща забележителна експерт-консултанска дейност на различни равнища. От 2008г. тя е член на Групата на високо ниво по въпроси на хората с увреждания, Европейска комисия; през 2010г.–2011г. е представител на Координационен форум за изпълнение на Плана за действие на Съвета на Европа за хората с увреждания, Съвет на Европа/САНРАН/; през 2011г. - председател на Комитета по правата на жените и момичетата с увреждания, Съвет на Европа /САНРАН-WGD/; 2012г.–2014г. - първи заместник председател на Комитета по правата на хората с увреждания, Съвет на Европа; 2012г.–2014г. - докладчик по въпросите на равнопоставеността на половете/джендър политиката/ към Комисията по равнопоставеност на половете, Съвет на Европа; 2014–2015г. - член на ръководството на Европейския комитет по социална кохезия, равенство и права на човека на Съвета на Европа; 2014–2015г. - член на ръководството на Експертния комитет по правата на хората с увреждания на Съвета на Европа.

Като научен ръководител на Надежда Харизанова оценявам високо освен експерт-консултантските ѝ изяви на различни равнища и разнообразната ѝ публикационна дейност, опитът ѝ в обучението на практикуващи социални работници към АСП и активното ѝ участие в конференциите, организирани от катедра „Социална работа” през последните години.

2. Данни за докторантурата. Надежда Йорданова Харизанова е зачислена като задочен докторант в катедра „Социална работа” във Факултета по педагогика на Софийския университет „Св. Климент Охридски” на 1.02.2010г. Положила е всички изпити. Отчислена е с право на защита на 1.02.2014г. Дисертационният труд е обсъден в катедра „Социална работа” на 19.01.2015г, във Факултета по педагогика и е насочен за защита.

3. Дисертационното изследване.

Социалната работа в нашето съвремие се свързва във все по-голяма степен с удовлетворяването на основни човешки потребности, с повишаването качеството на живот на уязвими групи от населението и с „овластяването на хора”, които се намират в неравностойно положение и живеят в бедност. Хората с увреждания са част от човешкото многообразие. По данни на изследвания, те са около 15 % от популацията в световен мащаб като техният дял непрекъснато се увеличава . В продължение на дълъг

период от време те се намират в изолация като голяма част от тях не са се докосвали до нормално човешко битие и общуване. През последното десетилетие се полагат големи усилия в международен план и в рамките на ЕС за подкрепа на хората с увреждания. В България също през последните десетина години се наблюдава осезателна промяна на ценностите в социалната работа за хора с увреждания. И както в повечето случаи – визията за социалната работа с възрастни хора с увреждания е поясна на хартия, отколкото практически реализирана за по-голяма част от тях.

Насочването на Надежда Харизанова към проучване на политиките, нормативните документи и значими практически аспекти на социалната работа с хора с увреждания, е интегративен изследователски подход, достоен за приветствие.

Дисертационното изследване е структурирано в увод, три глави и заключителна част. Обособени са, съгласно изискванията за такъв род писмени работи, използваната литература /библиография от 168 източника/ и приложенията /за нуждите на изследването са разработени две анкетни карти – за лица с увреждания и/или за техни близки, както и за практикуващи социални работници в социалните услуги, които изследваните лица ползват/. Трудът е в обем – 297 страници /в т.ч. 238 с. основен текст/. В текста са включени 18 графики и 43 таблици.

В уводната част убедително е разкрита значимостта и актуалността на цялостното теоретико-емпирично проучване. Конструирани са адекватно методическите елементи на дисертационното изследване – обект, предмет, цел, задачи, хипотеза и методи.

В обсега на **предмета на дисертационното изследване** се включват законодателството, политиките и практиките, както и теоретичните модели в областта на социалната работа с хора с увреждания. В по-конкретен план - вниманието на автора е насочено към проучване на особеностите на политиките и практиките, свързани със социалните услуги в общността и ролята им за интегрирането на възрастните хора с увреждания, съобразно техните потребности.

Целта на цялостното теоретико-емпирично проучване е да се представи и анализира нормативната база и ценностната основа на социалната работа за хора с увреждания на ниво Европейски съюз, както и да се установи каква е ролята на социалната работа в процеса на интегриране на възрастните хора /над 18 години/ с увреждания в България

Първа глава е посветена на представяне и анализ на исторически и съвременни аспекти на социалната работа за хора с увреждания в Европа. Анализът се базира на значими стратегически документи и голям брой литературни източници, посветени на

същността и особеностите на социалната работа, които създават основите на един съвременен антидискриминационен модел от синтезирани права-ценности в изследваната проблемна сфера.

Втора глава е посветена на съвременната политика за хора с увреждания в България. Анализът е компетентен с добро познаване на кривите на развитието на социалната политика във времето за хората с увреждания в България. Прави впечатление широката информираност на изследователя и зрелостта на конструирани и интерпретирани подходи. Авторът аргументира и обосновава риска от множествоно изключване и дискриминация на възрастните хора с увреждания.. Тя защитава основателно, базирайки се на историческите факти и международни проучвания, необходимостта от предоставянето на широк обхват от социални услуги в общността за хора с увреждания. Само така ще им се „дава възможност да живеят в тяхното собствено близко обкръжение, да участват в различни дейности от живота и да общуват с останалите. По този начин хората с увреждания живеят пълноценно, равноправно и интегрирано”.

. Изследователският замисъл на дисертационното изследване се стеснява, ограничава в **емпиричната част до проучване на степента на полезност и ефективност на съществуващите социални услуги в общността за хора с увреждания по отношение на интегрирането им в обществения живот.** На такава база авторът конструира изводи за степента на включеност на възрастните хора с увреждания в социалните услуги в общността, както и за успешността на националната реформа в социалната сфера и по-конкретно – на процеса на деинституционализация.

Основни постижения на дисертационното изследване в съдърателен план:

1. Авторът осъществява компетентен литературен обзор на международната правна рамка на социалната работа за хора с увреждания в Европа. Използва голям брой нови и недостатъчно познати у нас литературни източници, анализиращи и оценностяващи модели на подход и практическа социална работа с възрастните хора с увреждания.

2. Надежда Харизанова описва и анализира процеса на деинституционализация в Европа и България – предимства и ограничения, нормативна база, създадени и развиващи се практики. Тя проучва и представя алтернатива на институционалната грижа чрез предимствата на модела, базиран на защитата на социалните права на хората с увреждания - **социалните услуги в общността** – стратегически документи, законови разпоредби, резултати от международни проучвания и практики. Авторът убедително защитава един ценностен модел

стартирал в България, недостатъчно практически постигнат и с не по-малко противници, отколкото привърженици. Тези й позиции я представят като млад и ерудиран изследовател в полето на социалната политика в България, отличаващ се с научен реализъм и професионална смелост.

3. Постигание е и емпиричното изследване на автора. Заслужава admiration насочеността на Надежда Харизанова да обхване **всички регистрирани социални услуги в общността у нас – 200 на брой**. Стремещът за изчерпателност на анкетното проучване се среща с волята на изследваните социални работници – върнати са 92 анкетни карти, които са коректно обработени и чиито резултати са компетентно анализирани от автора. Особено ценно и плодотворно за изследователския замисъл в настоящия дисертационен труд и за **уточняване на картината на социалните услуги в общността в България, е сравняването на мненията на двете целеви групи**. Това са хората с увреждания и/или близките им по отношение ефективността на съществуващите социални услуги в общността, от една страна, и практикуващите социалните работници в тези социални услуги у нас, от друга. Те споделят мнения и факти, които са от изключителна полза за подобряване облика и качеството на съществуващата схема за социални услуги, както и „изкристализират“ факти, данни за потребността от ускоряване на процеса на деинституционализация в България. И двете целеви групи се обединяват около няколко значими тези, в които безспорно следва да се вслушат „творците“ на социалната политика у нас:

А/ Социалните услуги за хора с увреждания са интегриращи за тях, ако са добре планирани и ресурсно осигурени, ако се базират на адекватно и периодично оценяване на способностите, потребностите и желанията на лицата;

Б/ Пряката социална работа с клиентите с увреждания води до положителен резултат /по-добра социална интеграция/, ако се акцентува на комплексната социална работа с отделния човек като се подобри познаването на спецификите на различните видове увреждания и се повиши капацитета на социалните работници за комуникация, консултиране и индивидуализирана социална работа. На този етап изследването показва сериозни дефицити в посочените направления.

Цялостното проучване на Надежда Харизанова доказва потребността от конструиране за всеки клиент на Модел на личностно ориентирано планиране при

предоставянето на социални услуги в общността, което е иновационен подход при социалните услуги у нас и по-конкретно при социалните услуги в общността.

Емпиричното проучване показва липсата на достатъчно и адекватни социални услуги в общността на местно ниво за възрастните хора с увреждания.

В резултат на своята изследователска работа авторът стига до **изводи, които са ценен ресурс за повишаване качеството на социалната работа у нас с хора с увреждания**: необходимост от повишаване обхвата на социалните услуги в общността за възрастни хора с увреждания /важна информация за социалната политика на различни равнища – национално, областно, общинско/; необходимост от съдържателни промени – информационни кампании за хората с увреждания и за близките им; необходимост от повишаване на подготовката и квалификацията на социалните работници в редица аспекти – медицински /особености на уврежданията/; технологични аспекти на социалната работа /усвояване на разнообразни методи на работа/ и пр.;

В хода на емпиричното проучване се регистрират ограничения, преодоляването на които би доближило социалната работа за хора с увреждания до **по-системния ѝ характер** /ограничение, подчертавано нееднократно от практикуващи социални работници в подразделенията на АСП от различни региони на страната по данни на включени наблюдения при обучението на социални работници от автора на дисертационното изследване/; подобряване на координацията при предоставянето на социалните услуги в общността и др.

В процеса на подготовката на своето дисертационно изследване Надежда Харизанова израствала като млад изследовател на експертни позиции, който **може да влияе и влияе реално при конструирането на проевропейски политики за хората с увреждания в България**. С цялостната си подготовка и професионална дейност в полето на социалната работа и по-конкретно в сферата на социалните услуги в общността, Надежда Харизанова се превръща в застъпник на идеята за живот в общността и така става „въвлечена” като един от лидерите на тази промяна.

В заключение: като имам предвид изключително богатия теоретичен модел на изследването; емпиричното проучване, което откроява съществени страни от процеса на промяната на социалните услуги в общността за възрастни хора с увреждания в България /диагностираните постижения и проблеми, положителни стъпки и предизвикателства в този си двуизмерен постигнат модел на оценностяване на социалните услуги в общността/, предлагам на уважаемото научно жури да даде своя

положителен вот за защитата на дисертацията **и да присъди** на дисертантката Надежда Харизанова **образователната и научна степен доктор** в Научна специалност: 05.07.01. Теория на възпитанието и дидактика /Социално-педагогическа работа с хора с увреждания/.

14 април 2014 г.

Автор на становището:

/доц. д-р Лиляна Стракова/